

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Station van Neerpelt met stationsgebouw,
lampisterie, seinhuizen en wisselhendels:
lampisterie en wisselhendels
in Pelt (Neerpelt)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

Opheffingsdossier:

Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen en wisselhendels: lampisterie en wisselhendels, Pelt (Neerpelt), Stationstraat 84, Stationstraat zonder nummer en Saxbylaan zonder nummer Pelt (Neerpelt), Donkerstraat 37 – monument (gedeeltelijke opheffing)

Onderwerp

Benaming: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

Adres of ligging: Stationsstraat 84, Stationsstraat zonder nummer en Saxbylaan zonder nummer Pelt (Neerpelt)

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gedeeltelijke opheffing)
Dossiernummer: 4.001/73043/103.1

Bescherming

Beschermd als: monument
Beschermingsbesluit: ministerieel Besluit van 16 oktober 1997
URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/besluiten/3233>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3455>

Samenvatting

De bescherming als monument van de lampisterie en de wisselhendels bij het spoorwegstation van Neerpelt wordt opgeheven omdat de erfgoedwaarde van de beschermde goederen onherstelbaar is aangetast of verloren gegaan. Door de sloop van de lampisterie tijdens de beschermingsprocedure in de periode 1994-1997 ging de erfgoedwaarde, in casu de industrieel-archeologische waarde, volledig verloren. Ondanks het onwettige karakter van de sloop werd toen geen handhavingstraject opgestart. De buitenwerkingstelling van de seinhuizen en wisselhendels in de late jaren 1990 leidde ook tot het verdwijnen van de wisselhendels.

Datum

Datum: 20/07/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheersdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.5.	Juridische toestand.....	7
2.5.1.	Adres en kadaster	7
2.5.2.	Onroerend erfgoed	7
2.5.3.	Omgeving	7
3.	Evaluerend gedeelte	7
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	7
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	8
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	8
4.	Bronnen	8
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	9
5.1.	Omgevingsplan	9
5.2.	Fotobijlage	9
5.3.	Documentatie	9

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het gedeeltelijke opheffingsbesluit van het station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning in Pelt (Neerpelt). De gedeeltelijke opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van het station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Op basis van dit onderzoek werd het beschermd monument 'station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning' voor gedeeltelijke opheffing weerhouden voor wat de lampisterie en de wisselhendels betreft.

Dit dossier betreft de gedeeltelijke opheffing van de bescherming als monument van het station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Het als monument beschermde station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen en wisselhendels is gelegen Stationsstraat 84, Stationsstraat zonder nummer en Saxbylaan zonder nummer en in Neerpelt, deelgemeente van Pelt (Limburg). De bij het spoorwegstation van Neerpelt horende wachterswoning en aanhorigheden bevinden zich in de Donkerstraat 37 in Overpelt, deelgemeente van Pelt (Limburg).

Het station van Neerpelt ligt op de spoorlijn 19 tussen Mol en Hamont, het Belgische gedeelte van de zogenaamde IJzeren Rijn die de haven van Antwerpen verbond met het verkeersknooppunt Mönchengladbach en het Ruhrgebied.

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving van het beschermd onroerend goed wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed

Het station van Neerpelt, gelegen op de economisch zeer belangrijke treinlijn Antwerpen-Mönchengladbach (de zogenaamde IJzeren Rijn), werd in 1879 opgericht door de privé-maatschappij Grand Central Belge (G.C.B.). Samen met het stationsgebouw werden toen ook een lampisterie, een sanitair huisje en een wachterswoning gebouwd.

Het bakstenen stationsgebouw, gebouwd volgens een standaardplan van de maatschappij Grand Central Belge¹, telde aanvankelijk vijftien traveeën van één bouwlaag onder een pannen zadeldak. In 1901 lieten de Belgische Staatsspoorwegen het woongedeelte ten behoeve van de stationschef uitbreiden door de drie linker traveeën met een bouwlaag te verhogen en van een tentdak te voorzien. Deze uitbreiding ging ook gepaard met de bouw

¹ De Bot 2002: 162-165.

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

van een washuis en een bakhuis. De lampisterie werd rechts of ten zuiden van het station opgetrokken, eveneens volgens een typeplan van de G.C.B. Een vermoedelijk zinken tentdak dekte het bakstenen gebouwtje met vierhoekige grondplan af. Ook de bij het spoorweg station horende wachterswoning werd volgens een typeplan van de G.C.B. opgetrokken.

In 1880 werd naar aanleiding van de uitbreiding van het rangeerterrein aan de Boseinderstraat (huidige Boseind) en de verplaatsing van de overweg in de richting van het kanaal een wachterswoning van het G.C.B.-type gebouwd. In 1901 werd deze dienstwoning door de Belgische Staatsspoorwegen vergroot en voorzien van een bijgebouw dat dienst deed als toilet, bergplaats en stal.

Omstreeks 1914 werden aan een overweg in de nabijheid van het station ook twee seinhuizen gebouwd, waarvan één in de onmiddellijke nabijheid van de wachterswoning. Het mechanisme in beide seinhuizen betrof een door de Brit John Saxby (1821-1913) verbeterd wisselsysteem dat slechts bediend kon worden als de andere sporen die in conflict zouden kunnen treden met de rijdende trein, door een sein waren afgesloten.

Vandaag is het stationsgebouw nog altijd in gebruik als station. De wachterswoning in Neerpelt werd in juni 1994 in de aanloop naar de opstart van de bescherming gesloopt en bij de definitieve bescherming in 1997 dan ook buiten beschouwing gelaten. Het wachtershuis in Overpelt, eveneens één van de 75 wachterswoningen die ooit langs de zogenaamde IJzeren Rijn stonden, behield haar woonfunctie. Samen met het station vormt het wachtershuis de nog enige overblijvende combinatie station / wachtershuis van de G.C.B.. Tegelijk vormt het samen met het achterliggende seinhuis de nog enige overblijvende combinatie G.C.B.-wachtershuis / Saxby-seinhuis. De seinhuizen en de wisselhendels bleven in gebruik tot een nieuw seinhuis in Mol in de late jaren 1990 alle functies overnam. Inmiddels verdwenen, vermoedelijk bij recente vernieuwingswerken aan het spoor, de wisselhendels. De lampisterie, die na haar buitengebruikstelling een tijdlang, én dit minstens tot 1994, als verblijf van de rangeerders dienst deed, werd in 1995, in de periode tussen de ondertekening van het voorontwerp van lijst en het ontwerp van lijst, afgebroken.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheersdossier

Het spoorwegstation van Neerpelt met stationsgebouw, de wachterswoning, de lampisterie, het seinhuis, het sanitair huisje, de wisselhendels alsook het in Overpelt gelegen wachterswoning en aanhorigheden werd op 23 november 1994 bij ministerieel besluit op het voorontwerp van lijst geplaatst. De wachterswoning bij het spoorwegstation werd daarbij nog vermeld, maar achteraf bleek dit gebouw eerder dat jaar gesloopt te zijn.

Het 'dossier beëindigd onderzoek' van deze bescherming vermeldt het bezwaar van de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) tegen de bescherming van de wachterswoning en aanhorigheden en de lampisterie en het seinhuis en de wisselhendels. De wachterswoning had voor de NMBS geen effectieve functie meer, en het seinhuis en de wisselhendels stonden op het punt nutteloos te worden eenmaal het nieuwe seinhuis in Mol operationeel zou zijn. Ook de lampisterie stond op het punt haar nut te verliezen. De NMBS vond het dan ook onredelijk belast te worden met de instandhouding van leegstaande en nutteloze gebouwen die moeilijk te verkopen of te verhuren zijn. De bescherming van het stationsgebouw was voor de NMBS geen probleem. Als antwoord op dit bezwaar werd gesteld dat de decreet- en regelgeving inzake monumentenzorg gericht is op het behoud en de instandhouding van onder andere het industrieel-archeologisch erfgoed, zoals het station van Neerpelt-Overpelt omwille van zijn zeldzame volledigheid.

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

Op 2 februari 1996 werd het geheel met uitzondering van de wachterswoning vlakbij het station en het inmiddels ook gesloopte sanitair huisje bij ministerieel besluit op het ontwerp van lijst geplaatst.

Inmiddels bleek dat ook de lampisterie zonder de wettelijk voorgeschreven vergunning in het najaar van 1995 was afgebroken om plaats te maken voor de aanleg van een parking en een fietsenstalling. Omdat van de NMBS een herstel in de oorspronkelijke toestand werd geëist, werd de lampisterie niet geschrapt in het definitieve beschermingsbesluit van 16 oktober 1997. Volgens een interne nota dd. 28.03.1996 deed de sloop van de lampisterie immers ernstige afbreuk aan een zeldzaam volledig en waardevol stationcomplex. Bovendien was de lampisterie één van de weinige nog overgebleven voorbeelden in een dergelijke context. Een wetenschappelijke verantwoorde reconstructie werd op basis van exacte nog bestaande gegevens en opmetingen perfect mogelijk geacht. Tot op vandaag betreft de bescherming als monument van het spoorwegstation van Neerpelt dan ook het stationsgebouw, de lampisterie, de twee seinhuizen, de wisselhendels en de wachterswoning met aanhorigheden. De industrieel-archeologische waarde die deze bescherming motiveert, werd als volgt omschreven:

“als een in goede staat en volledig bewaard voorbeeld van een klein station met wachterswoning en lampisterie, in 1879-1880 gebouwd door een privé spoorwegmaatschappij namelijk de zogenaamde “Grand Civil Belge”, aangepast in 1901 en van seinhuizen met Saxby-systeem voorzien in 1914, dit alles behorende tot de uitrusting van een belangrijke en voor de economie levensnoodzakelijke verbindingsweg tussen de haven van Antwerpen en het Duitse Ruhrgebied hierbij aanleiding gevend tot de vestiging van zware industrieën in de Kempen.”

In december 1998 brak een brand uit in de wachterswoning in Overpelt, waarbij het oorspronkelijke interieur werd verwoest. De bescherming als monument zorgde ervoor dat deze woning ondanks deze calamiteit werd gerestaureerd en opnieuw als woonhuis werd ingericht.

In 2017 gaf het agentschap Onroerend Erfgoed aan Infrabel de toelating om de boktor in één van de seinhuizen te bestrijden. Enkele jaren later, in 2020, volgde een toelating om de twee seinhuizen te restaureren. Kort daarna werd ook een aparte toelating verleend voor de restauratie van het buitenschrijnwerk van beide seinhuizen. Slecht uitgevoerd schilderwerk aan het stationsgebouw en slecht onderhoud van dit gebouw leidden in mei 2023 tot een aanmaning aan het adres van het departement Infrastructuur van de NMBS.

Met betrekking tot de onwettige sloop van de lampisterie eind 1995 werd in de daaropvolgende jaren geen effectief handhavingstraject opgezet. Door het agentschap Onroerend Erfgoed werd in 2021-2022 in het kader van het project ‘snelle screening’ van het beschermd bestand dan ook beslist om voor dit verdwenen beschermd goederen op de spoorwegaanleg de bescherming als monument op te heffen. Omdat intussen ook de beschermd wisselhendels blijken verdwenen te zijn en evenmin tot handhaving is overgegaan, wordt ook voor deze beschermd goederen de bescherming als monument opgeheven.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt, met name de lampisterie en de wisselhendels, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 5 juli 2023. Het gebouw en de wisselhendels zijn niet meer aanwezig. Nog tijdens de beschermingsprocedure in de jaren 1994-1997 werd de lampisterie gesloopt. De wisselhendels verdwenen na hun buitengebruikstelling in de late jaren 1990.

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

Het als monument beschermde station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning heeft als adres: Pelt (Neerpelt), Stationsstraat 84, Stationsstraat zonder nummer en Saxbylaan zonder nummer.

De kadastrale gegevens van het als monument beschermde station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen en wisselhendels werd op het ogenblik van de bescherming afgebakend op een plan als bijlage bij het ministerieel besluit. De afbakening op het plan was ten kadaster bekend als: Neerpelt, 2de afdeling, sectie C, perceelnummers 619L, 698/2, 698M.

De kadastrale gegevens van het als monument beschermde station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen en wisselhendels zijn intussen gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van de bescherming. Vandaag komen deze percelen overeen met: Pelt, 4de afdeling (Neerpelt, 2de afdeling), sectie C, perceelnummers 619M, 698/2, 698R.

2.5.2. Onroerend erfgoed

Het station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning is beschermd als monument (ministerieel besluit van 16 oktober 1997 houdende bescherming als monumenten, stads- en dorpsgezichten: als monument het spoorwegstation met inbegrip van het stationsgebouw, lampisterie en seinhuizen II en IV, de wisselhendels gelegen te Neerpelt en als monument de wachterswoning en aanhorigheden, horende bij het spoorwegstation, gelegen te Overpelt). Alle elementen werden op het plan bij dit ministerieel besluit aangeduid op de wisselhendels na.²

2.5.3. Omgeving

Het station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels en wachterswoning is op het gewestplan ingekleurd als een gebied voor gemeenschapsvoorzieningen wat het stationsgebouw, de lampisterie en de seinhuizen en wisselhendels betreft en woonuitbreidingsgebied wat de wachterswoning en aanhorigheden betreft.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

Artikel 6.2.1, 1° van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 stelt dat de Vlaamse Regering een besluit tot definitieve bescherming geheel of gedeeltelijk kan wijzigen of opheffen als de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan.

Van de lampisterie en de wisselhendels van het station van Neerpelt in de Peltse deelgemeente Neerpelt is de erfgoedwaarde, in casu de industrieel-archeologische waarde, volledig verloren gegaan. De lampisterie werd gesloopt tijdens de beschermingsprocedure in de periode 1994-1997. Omdat de sloop zonder de wettelijk voorgeschreven vergunning had plaatsgevonden, werd de lampisterie alsnog in het ministerieel besluit van 16 oktober 1997 tot bescherming van het station van Neerpelt opgenomen. Een effectief handhavingstraject werd evenwel niet opgestart. De wisselhendels werden samen met de

² <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3455>.

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

seinhuizen in de late jaren 1990 buiten werking gesteld. In de daaropvolgende periode verdwenen de wisselhendels, vermoedelijk bij een vrij recente aanpassing van de sporen. De verdwijning van de wisselhendels werd vastgesteld tijdens het plaatsbezoek op 5 juli 2023. De bescherming van de lampisterie en de wisselhendels als monument wordt opgeheven omdat deze bescherming sindsdien zonder voorwerp is. Met andere woorden: de erfgoedwaarde van de beschermde goederen is onherstelbaar aangetast of verloren gegaan.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De inhoudelijke verslagen bij het beschermings- en opheffingsdossier registreren de erfgoedwaarden die verloren zijn gegaan of aan belang hebben ingeboet voldoende. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming van de lampisterie en de wisselhendels van het station van Neerpelt als monument, Stationsstraat zonder nummer, wordt geheel opgeheven. De kadastrale percelen gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

De kadastrale gegevens van het beschermd onroerend goed werden gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming. Vandaag komt deze perceel overeen met: Pelt, 4de afdeling / Neerpelt 2de afdeling, sectie C, perceelnummer 698R.

4. BRONNEN

Archiefbronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, digitaal archief, beschermingsdossier station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen en wisselhendels en wachterswoning.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, VAC Hasselt, beheersarchief, station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen en wisselhendels en wachterswoning.

DE BOT H. 2002 – *Stationsarchitectuur in België. Deel 1*, Turnhout.

FAASSEN T. 2022 – *Spoorwachterswoning Pelt. Beheersplan*, Bree, Bakermat: 71 pp.

Online werken

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Station Neerpelt* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80290> (geraadpleegd op 14 juni 2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Saxby-seinhuizen* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80291> (geraadpleegd op 21 juni 2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Wachterswoning van het station van Neerpelt* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80344> (geraadpleegd op 21 juni 2023).

Opheffingsdossier: Station van Neerpelt met stationsgebouw, lampisterie, seinhuizen, wisselhendels: lampisterie en wisselhendels

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.